

Що се отнася до речите, произнесени било докато се подготвяха да воюват, било вече във войната, трудно ми беше да си спомня точно изреченото – и това, което сам чух, и това, което отдругаде някога са ми съобщили. Аз предадох това, което ми се стори, че всеки би говорил като най-необходимо, имайки пред вид настоящата ситуация, като се придържах възможно най-близко до общия дух на действително казаното. А нещата, случили се в хода на войната, сметнах, че не подобава да описвам по сведенията на случайно срещнат човек, нито пък така, както на мен ми се виждаха, но и тези, на които сам присъствах, и тези, за които научих от други, представих, проверявайки всяко нещо с най-голяма прецизност. Особено трудно се откриваха (сведенията), защото хората, присъствали на събитията, не говореха едно и също за едни и същи неща, а всеки – според пристрастията си към една от двете страни и според спомена си. И на слушателите може би ще се стори по-скучно това дето няма митологически разкази. Достатъчно е обаче да го оценят като полезно тези, които искат да видят ясно и това, което се е случило в миналото, и това, което ще се случи в бъдеще, тъй като е присъщо на човешката природа нещата да стават по същия или по подобен начин. Съчинението е създадено повече като достояние за вечни времена, отколкото като преходно дело за моментно слушане.

V в. пр. Хр. остава в историята на Елада като бележеш връх в развитието ѝ. Разцвет може да бъде забелязан както в политическия, така и в културния живот на Гърция. Това е период, в който живеят и творят забележителни личности в областта на изкуството, архитектурата, литературата, които със своите творби векове по-късно оказват влияние върху развитието на европейската култура. Това обаче е и векът на войната, довела до прегрупиране на силите в гръцкия свят. И както всяко голямо събитие в световната история, така и Пелопонеската война бива подложена на изледвания и проучвания още от съвременниците си, резултат от които е и Тукидидовата *История*.

Съвременната история и филология осветяват сравнително добре живота на автора, но не липсват и спорове. С такъв един спор се открива биографията на Тукидид. Знае се със сигурност, че родното му място е Атина, но годината варира – 460 или 455 г. пр. Хр. Корените му по бащина линия водят към рода на Милтиад, зет на тракийския цар Олор. Вероятно по тази линия или по линия на съпругата си получава в наследство златни мини в Тракия. В Тракия Тукидид имал явно голямо влияние, което става причина в края на 424 г. пр. Хр. той да бъде избран за стратег на ескадра от седем кораба. Забавяне обаче става причина за неуспеха му при Амфиполис, който бива превзет от спартанския военачалник Бразидас. Заради провала на военната акция Тукидид бива осъден на изгнание в тракийското му имение в Скаптосюле. Това именно е периодът, в който той изцяло се посвещава на описанието на войната, което започва около 431 г. пр. Хр., малко след избухването на тази изключителна, по собствените му думи, невиджана до този момент война в гръцкия свят. Работата над съчинението изисква прецизност и точност, които авторът подчертава в хода на изложението. Това става причина Тукидид да предприеме множество пътувания из Елада, Сицилия, Южна Италия и Мала Азия, за да може да бъде свидетел на събитията и

с това да придаде на разказа по-голяма достоверност. През 404 г. пр. Хр. получава амнистия и се завръща в Атина, но малко след това умира.

Разказът за събитията между 431 и 410 г. пр. Хр. (в 410 г. пр. Хр. изложението е прекъснато) е разделен в осем книги. В първа книга, т. нар. *Археология*, авторът прави преглед на събитията от древната история на Елада с акцент върху Троянската война. Следващите четири книги – до пета – дават сведения за продължилата десет години Архидамова война. Краят на пета книга е посветен на Никиевия мир. Шеста и седма книга съдържат информация за похода в Сицилия. Осма книга представя Декелейската война до 410 г. пр. Хр., т. е. двадесет и първата година на войната. Произведението остава недовършено, въпреки че авторът заявява намерението си да опише всичките двадесет и седем години на войната. Вероятно недостатъчно време е причината историята да остане недовършена, а последните две книги – недообработени, като за авторството на последната съществува спор в науката.

Достояние на аудиторията *Историята* става след смъртта на своя автор – публикувана е от Ксенофонт от Атина. Съчинението се отличава с метода на работа на Тукидид, чийто подход може да бъде определен като изследователски, научен метод. Успоредно с описанието на събития, на които лично е присъствал, той описва и събития, които представя според чужди свидетелства. Сред изворите му могат да бъдат посочени историята на Сицилия, дело на Антиох от Сиракуза, както и поемите на Омир и Хезиод, към които обаче той подхожда с подчертана критичност. На много места в съчинението може да бъде открита скрита полемика с Херодот и Хеланик.

Може би няма да бъде пресилено, ако се каже, че именно Тукидид задава ново начало в традицията на историографията, което е едно от началата на историческата наука и до днес. За разлика от предшествениците си, той не се стреми към това да доставя удоволствие на аудиторията. Той пръв прозира важността на историческите документи и веществените паметници. На много места в произведението се откриват цялостни цитати от документи, на много места е приведен като доказателство за изказано твърдение епиграфски материал и пр. Новаторството на автора се открива и в множеството речи, с които изобилства съчинението.

От другия голям историк на Елада Тукидид се различава по това, че мисли по рационален начин за двигателя на историческите събития. Според него това е съдбата, т. е. съвкупност от множество причини и естествения ход на нещата, които се оказват непредвидими. Този рационален и прагматичен поглед към света Тукидид получава още в младежките си години в общуването си с Анаксагор.

Тукидид е ценен високо още през античността заради своята обективност. Тази обективност обаче днес не се приема безусловно. Съвременни изследователи твърдят, че личните политически пристрастия на автора личат на много места в произведението. Сред античните изследователи на Тукидид се открояват Дионисий от Халикарнас и Хермоген.

Езикът на Тукидид е сложен, фразата – стегната, дори лаконична, на места майсторски реторически оформена – често срещани са антитезите, параномасията, анафората, хомойотелеутоният. Именно заради сложността си, Тукидидовата история е представлявала предизвикателство за учените още от древността, през Ренесанса и до днес, когато справянето с текста е пробен камък за всеки филолог.

Цитираният откъс е част от първа книга на *Историята*. Настоящата 22. глава, наред със следващата 23., би могла да бъде определена като програмна за

съчинението. След като представя накратко, но изключително прецизно, древната история на Елада, в няколко глави Тукидид излага и метода на своята работа с историческия материал. Именно тази 22. глава съдържа в обобщен вид идеите на автора за историята като наука. По категоричен начин е заявен стремежът към обективност и необходимостта от задълбочен изследователски анализ на събитията. На това място проличава рационализмът на Тукидид, който рязко го разграничава от предходните автори.

Параграфът може да бъде разделен на три почти равни части: 1. от началото до „действително казаното” 2. от „а нещата” до „според спомена си” и 3. от „и на слушателите” до края.

В първата част Тукидид представя своя метод на писане на речите. Подчертава се, макар и не пряко, важното място, което ораторското изкуство заема в моменти на криза, силата на словото, на обработеното слово, което може да вълнува и да се превръща в двигател на действието. Видовете речи, за които авторът говори в началото на 22 глава, са съвещателни – тези, които се били произнасяни преди началото на войната, и подбудителни – произнасяните в хода на военните действия. Въпреки че Тукидид твори успоредно с развитието на събитията, той признава безсилието на човешката си памет да запомни дословно чутото – било лично, било от трето лице - *χαλεπὸν τὴν ἀκρίβειαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἢν ἐμοί...* Затова той не цитира буквално речите, а по-скоро, придържайки се към принципите на Тизий и Коракас за правдоподобие: *ὡς δ' ἂν ἐδόκουν ἐμοὶ ἕκαστοι περὶ τῶν αἰεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἰπεῖν...*

След като разяснява начина на предаване на речите, авторът пристъпва към обяснение на това как излага фактите. И в тази част се забелязва подчертан стремеж към точност и обективност – историкът не се доверява на мнението на първия срещнат човек, той не се доверява и на самия себе си, а усърдно изследва информацията, с която разполага, преди да я предложи на читателя: *οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠξίωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατὸν ἀκριβείᾳ περὶ ἑκάστου ἐπεξελεθῶν.* Този метод на работа обаче има и своите трудности поради множеството различни мнения, породени от лични пристрастия, за едно и също събитие: *ἐπιπόνως δὲ ἠύρισκετο, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἑκάστοις οὐ ταῦτ' ἀπερὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἑκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι.*

В третата част на разглеждания текст може да бъде открита скрита полемика с Херодот, за която бе споменато по-горе. Авторът има опасения, че за аудиторията, привикнала към типа история, предлаган от неговите предшественици – изпълнена с митологически разкази и с пиперливи истории – съчинението, което той замисля, не би носило удоволствие, но всъщност не това е неговата цел. Тя е по-висока – то трябва да *информира*, негов адересат са хората, които искат да знаят: *ἄσοι δὲ βουλήσονται . . . τὸ σαφὲς σκοπεῖν . . .* и то не само това, което се е случило назад във времето, а и това, което ще се случи в бъдеще: *τῶν τε γεγενημένων . . . καὶ τῶν μελλόντων.* Идеята за всеобхватност на знанието, което дава историческият текст ясно проличава от употребата на *τε . . . καὶ*. Това именно е и мястото, където личи Тукидидовият рационализъм: *αὐθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι.* Сякаш снизхождение

към самия себе си и самоирония могат да бъдат разчетени в думите: *ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκοῦντως ἔξει.*

Разглежданият откъс се отличава и с подчертано стилистично оформяне на речта. Параграфът е разделен в три симетрично построени части. Заявена е опозицията *λόγος - ἔργα*, на която всъщност се основава структурата на цялото съчинение – от една страна речите на историческите личности, а от друга - Тукидидовият разказ за събитията. Особено ефектен е завършекът, който може да бъде разглеждан като поанта: *κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται.* Това е и кулминацията в полемиката с Херодот, който бил известен с това, че четял части от историята си пред публика, което предизвиквало особено удоволствие у слушателите и бързо спечелило слава на автора. Целта на Тукидид обаче е друга – той се стреми да дава примери, които могат да служат на човечеството във всеки един исторически момент, защото е бил убеден в това, че човешката природа е непроменяща се и събитията в световната история се повтарят. Именно тази идея отрежда почетното място в историческата наука на Тукидид, въпреки че днес, следвайки Цицерон, всички определяме Херодот като *баща на историята*.

Подхождайки по един качествено нов начин към обекта на изследването си, стремейки се към обективност, придържайки се към фактите, Тукидид действително създава едно съчинение, което, съдейки по историята на текста и живия интерес и днес към него, е *κτῆμά τε ἐς αἰεὶ*.